

۸۰۶/۲۲۷/۱
تلفن: ۰۲۱-۸۰۶۴۰۰۱
۲۲۷/۱
۲۲۷-۰۲۱
۰۲۱-۸۰۶۴۰۰۱

جستاری چند در فرهنگ ایران

مهر داد بهار

۷	پیش‌گفتار
۹	درباره اساطیر ایران
۲۳	کنگدز و سیاوش‌گرد
۷۱	سخنی چند درباره شاهنامه
۱۳۹	شاهنامه از اسطوره تا حماسه
۱۵۹	عمر قارک‌دهای شاهنامه به سر رسیدن او
۱۸۱	روزش‌باشی ایران و روزهای شکر و غم در نیمه
۲۰۷	ریشه‌های حماسی
۲۲۷	اسطوره‌ها و اساطیر ایران در شاهنامه و در شاهنامه (۲۲۷)
۲۴۹	روز و زمان میثاق
۲۵۹	روز و جشن آریایی
۲۶۷	درباره جشن سده
۲۷۷	دینگاه‌های تازه درباره مراد
۳۲۱	زنجیر
۳۲۵	شعری چند به گویش آذربایجانی
۳۳۱	زنگی محمدتقی بهار
۳۴۱	درباره قیام زاندار مرزبان

فهرست

۷	پیش‌گفتار
۹	درباره اساطیر ایران
۷۳	کنگ‌دژ و سیاوش‌گرد
۷۹	سخنی چند درباره شاهنامه
۱۳۹	شاهنامه، از اسطوره تا حماسه
۱۵۹	عمر کارکردهای شاهنامه به سر رسیده است
۱۸۱	ورزش باستانی ایران و ریشه‌های تاریخی آن
۲۰۷	ریشه‌های نخستین
۲۲۷	اسطوره: بیان فلسفی با استدلال تمثیلی
۲۴۹	نوروز، زمان مقدس
۲۵۹	نوروز جشنی آریایی نیست
۲۶۷	درباره جشن سده
۲۷۷	دیدگاه‌های تازه درباره مزدک
۳۲۱	زندیق
۳۲۵	شعری چند به گویش همدانی از باباطاهر
۳۴۱	زندگی محمدتقی بهار
۳۹۱	درباره قیام ژاندارمری خراسان به رهبری کلنل محمدتقی خان پسیان

تألیف: دکتر علی شریعتی
موضوع: تاریخ و فرهنگ ایران
تعداد صفحات: ۳۰۰
تاریخ چاپ: ۱۳۵۰

پیش‌گفتار

این کتاب در راستای اهداف برنامه ریزی فرهنگی...

کتابی که در دست دارید، گزیدهٔ مقالات و گفت‌ووشنودهایی دربارهٔ فرهنگ، تاریخ و زبان ایران در اعصار باستانی است که در طی سی سال فراهم آمده و منتشر شده است. البته هرگز مدعی آن نیستم که از همهٔ مطالب آن می‌توان دفاع کرد ولی برآنم که این کتاب در تمامیت خود، دیدی مشخص را دنبال می‌کند. این دید اجتماعی-تاریخی است که در جست‌وجوی حقیقت ملموس و منطقی است و بر اساس بررسی عینی و نه ذهنی، به پدیده‌های اجتماعی-تاریخی می‌نگرد. البته این به معنای طرد هر نظر دیگر نیست. شخص باید بتواند آزادانه همهٔ مکاتب فکری را بشناسد و از میان چنین مطالعهٔ وسیعی، راه خویش را در بررسی مسایل برگزیند. در چنین نحوهٔ اندیشه‌ای که نگارنده گزیده است، هیچ واقعه‌ای به خودی خود رخ نمی‌دهد. علل وقوع حوادث اجتماعی-تاریخی فردی نیست و نیاز به زمینه‌های مساعد اجتماعی-تاریخی دارد و شرایط جغرافیایی و روانی انسان‌ها در روی دادن حوادث مؤثر است.

نکته اینجاست که نه هرکه مدعی برداشتی عینی است، در واقع به درستی گام بر می‌دارد و نه هرکه در عینی دیدن تاریخ دچار تعصب گردد، راه راست می‌پیماید. این نظر که همهٔ اقوام در اعصار کهن راه مادر سالاری را پیموده‌اند و این‌که همهٔ جوامع بشری عصر بردگی را طی

کرده‌اند، هرچند برداشتی عینی به نظر می‌آید، اما به کلی با حقیقت بیگانه است و گویندگان آنها حتی تعریفی درست از مادرسالاری و بردگی در دست ندارند، یا چنان تعریفی محدود و اروپایی از مادرسالاری و بردگی ارائه می‌دهند که با حقیقت تاریخ جوامع دیگر قاره‌های زمین هماهنگ نیست. مطالبی که در این کتاب آمده، توجه به این نکته دارد که از هرگونه تعصبی به دور باشد، ولی واقعاً ممکن است نگارنده قادر نبوده باشد که همه حقیقت را ببیند. کاملاً ممکن است نکته‌های چندی از دید او به دور مانده باشد.

به هر حال، مباحثی در این کتاب مطرح است که قابل خواندن و اندیشیدن است. علل سقوط اشکانیان، تعارض تجارت و برزگری در ایران عصر اشکانی، بررسی آیین زورخانه و ارتباط آن با عیاری و آنچه درباره تحول اساطیر به حماسه در ایران مطرح است، نکاتی تازه است که به اندیشیدن می‌آورد. نظری دیگر که بنا بر آن، فرهنگ ایران زیر تأثیر فرهنگ بین‌النهرینی است، هرچند مورد توجه استادان غربی بوده، اما به اثری مستقل در این باره نپرداخته‌اند؛ بنابراین گردآوری همه مطالب ایشان در یک اثر امری تازه است.

این کتاب هنگامی فراهم آمد که نگارنده سخت بیمار بود و اگر محبت دوستان عزیز می‌چون بانو دکتر کتایون مزدپور و آقای دکتر ابوالقاسم اسماعیل‌پور نمی‌بود، هرگز به طبع و نشر نمی‌رسید؛ از محبت این دوستان صمیمانه متشکرم و دریغ می‌خورم که هرگز قادر به جبران زحماتشان نخواهم بود.

دریغ که بیماری یاری نمی‌دهد که دیباچه‌ای جامع بنویسم و مقالات را یک به یک بر رسم، و این امری است که پیوسته نظر داشته‌ام و اکنون که کتاب به چاپ می‌رسد، بیماری تمرکز فکری‌ام را چنان آشفته است که قادر به کاری جدی‌تر نیستم.

مهرداد بهار

تهران، ۲۱ مهرگان ۱۳۷۳

درباره اساطیر ایران^۱

اساطیر ایرانی از خانواده اساطیر آریایی (هندوایرانی) است و این خود از خانواده اساطیر هندواروپایی است.

مدارک باستان‌شناسی خاستگاه اقوام هندواروپایی را در سرزمینی در گسترده می‌داند که از بخش‌های علیای رود **ینی‌سئی** (Yenisei) سیبری آغاز می‌شود و به کرانه‌های شمال غربی دریای سیاه می‌انجامد.^۲ در زمان ما، بر اثر کشفیات باستان‌شناسی، گمان بر آن است که اقوام هندواروپایی، در حدود سه هزار سال پیش از مسیح، به گسترش آغاز نهادند و در اروپا و مناطقی وسیع از آسیا سکنی گزیدند.

گروهی مرکز این گسترش را سرزمین‌های شمال قفقاز می‌دانند؛^۳ گروهی دیگر مرکزی واحد برای آن نمی‌شناسند و بر آن‌اند که هندوایرانیان از دسته شرقی هندواروپاییان پدید آمده‌اند.^۴ بنا بدین نظر، هندواروپاییان شرقی در حدود سه هزار سال پیش از مسیح، در بخش‌های علیای رود **ینی‌سئی**، در بالای منطقه جنگل‌ها می‌زیستند. این تمدن را

۱. دیباچه کتاب *اساطیر ایران*، چاپ اول، بنیاد فرهنگ، تهران ۱۳۵۲.

2. R. H., ch. II

۳. همان کتاب، ch. III

۴. این نظری است که از مطالب کتاب A.S.C.A برمی‌آید که بعداً بدان رجوع داده خواهد شد.